

3. *Репродуктивне та статеве здоров'я підлітків в Україні (ситуаційний аналіз)* / Богатирьова, Б. Вецковський, І. Вовк та ін. -К., 1999. - 92 с.

4. *Роль биологических и социальных факторов в формировании здоровья девушек - подростков* // Журнал практичного лікаря - 1999. - К. 99, вип. 2. - С.2-3.

ОЛІМПІЙСЬКИЙ СПОРТ ІНВАЛІДІВ - ФЕНОМЕН ХХ СТОЛІТТЯ

Бріскін Ю.

Львівський державний інститут фізичної культури

Анотація. У статті розглядаються особливості функціонування та тенденції розвитку основних складових Олімпійського руху інвалідів - Паралімпійського руху, Дефлімпійського руху та руху Спеціальних Олімпіад.

Ключові слова: *спорт інвалідів, Паралімпійський рух, Дефлімпійський рух, Спеціальні Олімпіади.*

Аннотация. В статье рассматриваются особенности функционирования и тенденции развития основных составляющих Олимпийского движения инвалидов - Паралимпийского движения, Дефлимпийского движения и движения Специальных Олимпиад.

Ключевые слова: *спорт инвалидов, Паралимпийское движение, Дефлимпийский движение, Специальные Олимпиады.*

Annotation. Briskin U. Olympic sports of the invalids - phenomenon XX of century. In clause the features of functioning and tendency of development of the basic invalids, making Olympic movement are considered.

Key words: *the sport of invalids, Paralympics motion, Deflympics motion, Special Olympics.*

Вступ. У фундаментальних дослідженнях проблем Олімпійського спорту (Платонов В.Н., Гуськов С.И., 1994., *Энциклопедия олимпийского спорта* под общ. ред. В.Н.Платонова, 2004-2005) спорт інвалідів є розглядається як частина Міжнародного Олімпійського руху. Дослідження ж власне спорту інвалідів в основному присвячені окремим питанням методик розвитку фізичних якостей, технічної підготовки тощо (Григоренко В.Г., Глоба А.П., 1991, Курдыбайло С.Ф., Богатых В.Г. 1998, Мудрік В.І., 2001, Передерій А.В., 2002, Римар О.В., 2001-2002, Томенко О.А., 2000, Steadward R., Peterson С., 1997 та ін.). Практично відсутні узагальнюючі інформаційні джерела щодо спорту інвалідів як складової Міжнародного олімпійського руху, не виявлено, за аналогією з Олімпійським спортом, періодів його розвитку, не визначено особливостей формування програм Ігор інвалідів, не узагальнено основних нозологічно орієнтованих завдань, дидактичних та організаційних особливостей інваспорту тощо. Таким чином, постає важлива науково-практична проблема невідповідності бурхливого розвитку спорту інвалідів, зумовленого зростанням у ХХ-ХХІ ст. його соціальної варгості, та наявного рівня знань про Олімпійський спорт інвалідів як

складову Олімпійського руху.

Роботу виконано згідно з планами науково-дослідної роботи Львівського державного інституту фізичної культури.

Об'єкт дослідження: Міжнародний Олімпійський рух. **Предмет дослідження:** Спорт інвалідів у структурі Міжнародного Олімпійського руху

Метою дослідження є структурно-функціональна та змістова характеристики спорту інвалідів як складової Міжнародного Олімпійського руху.

Результати роботи. Аналіз літературних джерел та документальних матеріалів показав, що спортивний рух інвалідів є структурною складовою сучасного Міжнародного Олімпійського руху. Олімпійський рух інвалідів включає визнані Міжнародним Олімпійським комітетом Паралімпійський рух, Дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад.

Можна стверджувати, що міжнародний спортивний рух інвалідів виник у 1924 р., коли у Парижі були проведені I Всесвітні ігри глухих (Бріскін Ю.А., 2000, 2004, Мудрік В.І., 2001, Римар О.В., 2002) та засновано Міжнародний спортивний комітет глухих.

Особи з пошкодженнями опорно-рухового апарату та вадами зору стали активно залучатися до занять спортом лише після Другої світової війни. Спортивний рух інвалідів війни виник в Англії, в Ейлесбурзі, у Сток-Мандевільському (Stoke Mandeville) шпиталі. 28 липня 1948 р. у Сток-Мандевільському шпиталі під керівництвом доктора Людвіга Гуттманна відбулися змагання з стрільби з лука серед інвалідів на візках, було започатковано щорічне проведення Міжнародних Сток-Мандевільських ігор, що стали підґрунтям проведення Паралімпійських ігор.

З метою керівництва міжнародними іграми для інвалідів у 1952 р. була створена Міжнародна Федерація Сток-Мандевільських ігор. У період 1964-1986 рр. створюються основні спортивні федерації інвалідів, у 1982 р. - Міжнародний Координаційний Комітет, а у 1989 р. - Паралімпійський Комітет.

Спорт осіб з вадами інтелекту в межах Олімпійського руху представлено іграми Спеціальних Олімпіад (Міжнародна організація Спеціальних Олімпіад створена у 1968 р.).

Під егідою Міжнародного Паралімпійського Комітету діють Міжнародна Сток-Мандевільська Федерація Спорту на Візках, Міжнародна Спортивна Організація Інвалідів, Міжнародна Спортивна і Рекреаційна Асоціація (осіб з) Церебральним паралічем та Міжнародна Спортивна Асоціація Сліпих.

У межах Олімпійського руху інвалідів змагання проводяться з дотриманням церемоніалу, подібного до Олімпійського, використанням відповідної символіки та ритуалів.

Як показали наші дослідження, сучасні Паралімпійські ігри, де змагаються і спортсмени з пошкодженнями опорно-рухового апарату, і спортсмени з вадами зору, у деяких з котрих (1996-2000рр.) брали участь спортсмени з вадами інтелекту, виникли завдяки діяльності Людвіга Гуттманна та Міжнародної Федерації Сток-Мандевільських ігор, що провела в Англії перші змагання для спортсменів-спинальників. Нині проводяться літні (з 1960 р.) та зимові (з 1976 р.) Паралімпійські ігри.

Постійне зростання значення та авторитету Паралімпійських ігор ілюструє динаміка кількості їх учасників - країн та спортсменів. Так, якщо у I Паралімпійських іграх взяло участь 400 спортсменів з 23 країн, то у XI літніх Паралімпійських іграх кількість країн-учасниць збільшилася понад удвітеро і склала 127 офіційних та 1 незалежну команду, а спортсменів збільшилася майже удесятеро і склала 3843 учасники, а у XII склала 136 країн і 3969 спортсменів. Подібна, хоча й менш вражаюча тенденція спостерігається і у зимових Паралімпійських іграх - від 250 спортсменів 14 країн до 580 учасників 36 країн.

Нозологічний склад учасників Паралімпійських ігор також змінювався. Так, якщо у Паралімпійських іграх 1960-1968 рр. брали участь лише спортсмени з пошкодженнями хребта та спинного мозку (ПХСМ), то вже з Паралімпійських ігор 1972 р. починається як демонстраційна, так і офіційна участь спортсменів інших нозологій - з вадами зору (ВЗ), у 1972 р. - демонстраційна, а з 1976 р. офіційна участь; з іншими пошкодженнями опорно-рухового апарату („Інші”) - з 1976 р., окрім Паралімпійських ігор 1980 р.; ампутаціями та церебральним паралічем (ЦП) - з 1980 р. Спортсмени усіх зазначених нозологій змагалися у Паралімпійських іграх 1984 р., хоча й у різних містах (Нью-Йорк та Сток-Мандевіль), а з наступних ігор у Сеулі (1988 р.) - у єдиних комплексних змаганнях. Демонстраційна участь спортсменів з вадами інтелекту (ВІ) відбулася у 1992 р. Офіційно спортсмени цієї нозології змагалися у Паралімпійських іграх 1996-2000 рр. Спортсмени різних нозологій розподіляються на змагальні групи відповідно до загальних та функціональних класифікацій. Загальна класифікація дозволяє визначити діагноз і ступінь поразки організму, функціональна - ступінь рухових можливостей для участі в змаганнях з відповідного виду спорту, причому рухові можливості паралімпійців враховуються незалежно від їх тренуваності, а клас спортсмена підлягає постійному перегляду з урахуванням можливих функціональних змін організму. До загальних класифікаційних груп належать спортсмени з вадами зору (3 класи); пошкодженнями спинного мозку (8 класів); ампутаціями (9 класів); церебральним паралічем (8 класів); з іншими пошкодженнями опорно-рухового апарату (6 класів). Спортсмени, які не мають можливості ходити, об'єднуються в стартові групи на візках відповідно до рівня рухових можливостей.

Дослідженнями також встановлено, що назва „Паралімпійські” не весь час застосовувався щодо зазначених змагань. У 1960-1972 рр. змагання відбувалися як Міжнародні Сток-Мандевільські ігри, у 1976 р. ігри відбулися у Торонто під назвою „Торонтолімпіада”. У 1980 р., під час ігор XXII Олімпіади у Москві, міжнародні змагання інвалідів проходили у Нідерландах і називалися „Олімпіада для інвалідів. Арнем”. Це був єдиний випадок, коли у назві ігор використано слово «Олімпіада», що не знайшло схвалення МОК. У 1983-84 рр. поступово було обґрунтовано та офіційно запроваджено назву „Паралімпійські ігри” (Paralympic Games). Проте, нині рахунок Паралімпійських ігор починають з 1960 р., тобто з IX Сток-Мандевільських ігор, що відбулися у Римі.

За аналогією із періодизацією ігор Олімпіад, при визначенні періодів розвитку такого суспільного явища, як Паралімпійський спорт, ми орієнтувалися на сукупність чинників суспільного, організаційного та власне спортивного

характеру. Аналіз зазначених чинників дає підстави виділити періодизацію Паралімпійських ігор. Періоди відрізняються кількістю країн та спортсменів, що брали участь у Паралімпійських іграх, кількістю видів спорту та спортивних дисциплін, розіграних комплектів нагород, класифікаційних груп та нозологічним складом учасників, функціонуванням організаційних структур спорту інвалідів тощо.

Дослідженнями встановлено, що основними періодами розвитку Паралімпійських ігор є Сток-Мандевільський період - 1952-1959 рр. (I-VIII Сток-Мандевільські ігри); Перший Паралімпійський період - 1960-1972 рр. (I-IV Паралімпійські ігри); Другий Паралімпійський період - 1976-1988 рр. (V-VIII Паралімпійські ігри); Третій Паралімпійський період - з 1992 р. (з IX Паралімпійських ігор).

Перші «Олімпійські ігри для глухих» було проведено у Парижі (Франція) з 10 по 17 серпня 1924 року. 16 серпня 1924 року представники спортивних федерацій - учасниць ігор утворили Міжнародний спортивний комітет глухих з метою об'єднання всіх спортивних федерацій глухих спортсменів, організації і забезпечення проведення регулярних міжнародних спортивних змагань, які планувалося проводити щочотири роки відповідно до Олімпійських традицій.. Міжнародний Спортивний Комітет глухих спільно з іншими організаціями брав участь у створенні Міжнародного Координаційного Комітету, Міжнародного спортивного фонду інвалідів, Міжнародного Паралімпійського Комітету.

Згідно з дозволом МОК з 2001 року Всесвітні ігри глухих офіційно називаються Дефлімпійськими іграми. 27 лютого 2003 р. 38-й Конгрес Міжнародного Спортивного Комітету Глухих прийняв рішення про запровадження назви «Міжнародний Дефлімпійський комітет».

Надзвичайно важливим для популяризації та розвитку спорту серед глухих є наявність міжнародних дактилологічних понять, що суттєво розширює залучення інвалідів цієї нозології до активного життя через спорт, збільшує можливості спілкування без перекладачів з представниками інших країн та континентів.

Слід зауважити, що критерієм участі спортсмена у Дефлімпійських іграх є втрата слуху понад 55 дБ, тобто має значення факт, а не ступінь втрати слуху.

Історія Спеціального олімпійського руху розпочинається з червня 1963 року, коли Юніс Кеннеді Шрайвер відкрила у родинному маєтку в Мериленді літній денний табір для дітей та дорослих з розумовою відсталістю з метою розвитку їх здібностей в спорті та руховій діяльності, а 19-20 липня 1968 р. у м. Чикаго (США) були проведені I Міжнародні Спортивні ігри Спеціальних Олімпіад. Зимові ігри Спеціальних Олімпіад розпочато з 1977 р. У грудні 1968 р. створюється та ресструється в окрузі Колумбія добродійна некомерційна організація Спеціальних Олімпіад. Нині ігри Спеціальних Олімпіад зветься „Всесвітні” і проводяться раз на чотири роки.

15 лютого 1988 р. відбулося підписання Протоколу між Міжнародним Олімпійським Комітетом та Міжнародною організацією Спеціальних Олімпіад про співпрацю, офіційне визнання руху, та дозвіл на використання найменування «Олімпіада».

Програма ігор Спеціальних Олімпіад характеризується постійним збільшен-

ням видів спорту. На відміну від програм Олімпійських і Паралімпійських ігор, під час формування яких види спорту не лише додавались, але і вилучались, види спорту до програми Спеціальних Олімпіад весь час лише додаються. Змагання у Спеціальних Олімпіадах побудована так, щоб бути доступними для атлетів з різними фізичними можливостями. В переважній більшості видів спорту проводяться змагання для осіб з низьким рівнем підготовленості - ведення м'яча в баскетболі; удари по воротах у футболі, плавання зі сторонньою допомогою, лижні гонки на дистанціях 50 і 100 м; змагання зі спуску на 10 м у гірсько-лижному спорті тощо.

У Спеціальних Олімпіадах визначено також заборонені види спорту. До заборонених видів спорту і спортивних змагань відносяться ті, що піддають спортсменів не виправдано високому ризику отримати травму, особливо таку, що може мати довчні згубні наслідки. Крім міркувань про здоров'я і безпеку, існують певні причини філософського характеру для заборони того чи іншого виду спорту. Види спорту, зміст яких полягає у сутичці одного з одним, вступають у протиріччя з основними принципами Спеціальних Олімпіад. Заборонені види спорту (наприклад, бокс, різні види спортивних одноборств, регбі, американський футбол) не можуть бути включені до будь-якого Турніру, тренувальної або навчальної програми в межах Спеціальних Олімпіад. Разом з тим, останнім часом концепція заборонених видів спорту коригується, зокрема межах Спеціальних Олімпіад починається розвиток дзюдо.

Учасники змагань Спеціальних Олімпіад поділяються на групи (дивізіони) кількістю від 3 до 8 учасників за принципом рівності відповідно до їх віку, статі, рівня майстерності тощо. Розбіжність кращого та гіршого результатів спортсменів однієї групи не повинна перебільшувати 10% (15% у разі неможливості забезпечення 10% дивізіонування).

Висновки.

1. Аналіз літературних джерел та документальних матеріалів показав, що спортивний рух інвалідів є структурною складовою сучасного Міжнародного Олімпійського руху. Олімпійський рух інвалідів включає визнані Міжнародним Олімпійським комітетом Паралімпійський рух, Дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад. У межах Олімпійського руху інвалідів змагання проводяться з дотриманням церемоніалу, подібного до Олімпійського, використанням відповідної символіки та ритуалів. При аналізі літературних джерел не виявлено робіт, що містять системні дослідження Олімпійського руху інвалідів.

2. Паралімпійський рух, вершиною якого є Паралімпійські ігри, охоплює спортсменів-інвалідів з пошкодженнями опорно-рухового апарату та вадами зору (у період 1992-2000 рр. - спортсменів з вадами інтелекту); Дефлімпійський рух, вершиною якого є Дефлімпійські ігри - спортсменів з вадами слуху; рух Спеціальних Олімпіад вершиною якого є Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад - спортсменів з вадами інтелекту. Таким чином, Паралімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад мають відносно відкрити, а Дефлімпійський рух - закрити нозологічну структуру. Незважаючи на приналежність до Олімпійського руху та вирішення групи загальних завдань, Паралімпійський рух, Дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад є структурно відокремленими. Це зумовлено орган-

ізаційними особливостями формування їх керівних структур, нозологічними особливостями складу учасників та цільово-результативними особливостями діяльності.

3. Програми змагань в межах Олімпійського руху інвалідів включають відповідно адаптовані Олімпійські види спорту (бадмінтон, баскетбол, боротьба, велоспорт, вітрильний спорт, водне поло, волейбол, гандбол, гімнастика, дзюдо, кінний спорт, кульова стрільба, легка атлетика, настільний теніс, плавання, стрільба з лука, стрибки у воду, теніс, фехтування, футбол, гірськолижний спорт, ковзанярський спорт, лижні гонки, біатлон, керлінг, хокей, фігурне катання), неолімпійські види спорту (боулінг, гольф, орієнтування, паверліфтинг, регбі, ролер-скейтинг, софтбол, сноубординг, сноушуйнг) та специфічні нозологічно детерміновані види спорту (бочі, голбол, хокей на підлозі) та спортивні дисципліни (змагання на візках та моторизованих візках, метання набивного м'яча, плавання зі сторонньою допомогою, ходьба по дну басейна, змагання зі спуску 10 м тощо).

Сучасні літні та зимові Паралімпійські ігри проводяться у роки проведення ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, сучасні Дефлімпійські ігри проводяться наступного року після ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, а Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад у рік, що передує іграм Олімпіад та зимовим Олімпійським іграм. Таким чином, у межах Олімпійського циклу, ігри інвалідів проводяться у такій послідовності, яка відзеркалює прагнення організаційних структур Олімпійського спорту інвалідів до структурної та іміджевої локалізації:

- літні Паралімпійські ігри;
- літні Дефлімпійські ігри, зимові Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад;
- зимові Паралімпійські ігри;
- зимові Дефлімпійські ігри, літні Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад.

Найбільш наближеними до Олімпійських ігор є сучасні літні та зимові Паралімпійські ігри, що проводяться безпосередньо після завершення Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор на тих самих відповідно обладнаних спортивних спорудах.

4. Структурна відокремленість Дефлімпійського руху, в основному, зумовлена позицією Міжнародного спортивного комітету глухих, що полягає в обґрунтуванні недоцільності участі у Паралімпійських іграх тим, що глухі вважають себе не інвалідами, а культурною та мовною меншістю людства; наявністю мовного бар'єру між глухими спортсменами та спортсменами інших нозологій. Змагання глухих проводяться за тими ж спортивними правилами, як і звичайні, за винятком деяких змін технічного характеру (візуалізація дій арбітрів тощо). Відповідно до Паралімпійських класифікаційних стратегій, глухі спортсмени мали б змагатися не з іншими інвалідами, а зі спортсменами своєї ж міжнародної федерації.

5. Суттєвою відмінною рисою руху Спеціальних Олімпіад є адаптивно-реабілітаційна, а не спортивно-результативна спрямованість змагань. У змаганнях беруть участь спортсмени з вадами інтелекту, якщо вони визнані інвалідами фахівцями своїх країн. До змагань допускаються також спортсмени із затрим-

кою психічного розвитку, які навчаються або навчалися у спеціальних закладах для осіб із низьким інтелектом, якщо до такого висновку прийшли фахівці країни. Спортсмени розподіляються на групи (дивізіони) з 3-8 учасників з подібними (у межах 10-15%) спортивними результатами. Переможці визначаються у кожній групі. Змагання між групами спортсменів із різним рівнем підготовленості та можливостей не проводяться. Таким чином, кожний учасник ігор Спеціальних Олімпіад має реальні можливості досягнути максимально можливого результату.

6. Основними тенденціями подальшого розвитку Олімпійського спорту інвалідів є:

- подальша інтеграція локальних спортивних рухів інвалідів у Олімпійський рух;
- об'єктивізація критеріїв включення видів спорту до програм ігор інвалідів;
- відносна стабілізація програм змагань з розширенням переважно за рахунок включення видів спорту, видів змагань та спортивних дисциплін для жінок та спортсменів з важкими вадами;
- ревізія певних первинних положень Олімпійського руху інвалідів (зсув Паралімпійських пріоритетів з реабілітаційних на спортивно-результативні, зниження вимог щодо обмеження рухових можливостей спортсменів в окремих видах спорту - фехтуванні, тенісі тощо, включення до програм Спеціальних Олімпіад виду одноборств - дзюдо тощо);
- регулювання кількості учасників за рахунок використання механізмів функціональних класифікацій (Паралімпійські ігри), рейтингу та ліцензування (Паралімпійські та Дефлімпійські при); кількісних квот для національних та інших програм (Спеціальні Олімпіади).

Перспективи подальших досліджень пов'язані із виявленням особливостей вирішення загальних, корекційних та спеціальних завдань у межах Паралімпійського руху, Дефлімпійського руху та руху Спеціальних Олімпіад.

Список використаної літератури

1. Бріскін Ю.А. *Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади: навчальний посібник*. - Львів: "Ахіл", 2003. - 128 с.
2. Бріскін Ю.А. *Теоретико-методичні основи інваспорту*. - Л.: "Кварт", 2005. - 355 с.
3. Бріскін Ю.А., Сушкевич В.М. *Паралімпійський рух в Україні // Енциклопедія Олімпійського спорту України / За ред. В.М.Платонова - К.: Олімпійська література, 2005. - С.433-446*
4. Брискин Ю.А., Матвеев С.Ф. *Олимпийское движение инвалидов // Энциклопедия Олимпийского спорта: В 5 т. / Под общ. ред. В.Н.Платонова. - К.: Олимпийская литература, 2004. - Т.2. Ч.5, гл.7. - С.556-580.*
5. Матвеев С., Брискин Ю. *Структурно-функциональные особенности спорта инвалидов и тенденции формирования программ летних Паралимпийских игр // Наука в олимпийском спорте. - 2004. - № 1. - С. 84-94.*
6. Мудрік В.І. *Міжнародний спортивний рух інвалідів (Видання перше, скопчене)*. - К.: Нора-прінт, 2001. - 38с.